

THE FIRST TRANSLATIONS OF POET IOANICHIE OLTEANU

Delia Natalia TRIF (ANCA)

"Petru Maior" University of Tîrgu Mureş

Abstract: The former poem anthology is The Tower, which consists in evoking, in notation cotidianiste, a state of loneliness of him, who dreamed „the most impossible dreams”. The most popular anthologies of Ioanichie Olteanu are: The Tower, The Ballad of the Drowned, The Ballad of the Cheated Husband, The Incident of the Theologian and the Tree.

Keywords: anthology, poems, dreams, Ioanichie, ballad

Activitatea de traducător a lui Ioanichie Olteanu este, fără discuție, una remarcabilă, atât prin volumul ei, cât și prin calitatea unanim recunoscută a multora dintre ele. După ce renunță la a mai scrie poezie, scârbit, probabil, de compromisurile ce trebuiau făcute în perioada critică a „obsedantului deceniu”, dar nu numai, Ioanichie își găsește refugiul în traduceri, în fond, și ele o formă de creație. Traduce, în principal, din rusă, dar are destule tălmăciri și din maghiară, greacă, bulgară, franceză și chiar japoneză.

Începuturile activității sale de traducător se plasează pe la sfârșitul deceniului cinci și debutul deceniului șase al secolului trecut. Amintim, aici, traducerea din Polgar Istvan (*Lumina electrică*, apărută în revista *Steaua*, nr. 10/1950), sau pe cea din Andrei Guliășki, cu romanul *S.M.T.*, tradus din limba bulgară împreună cu Tudor Călin și apărut la ESPLA, în 1952. În anul următor, 1953, publică două volume de poezie din Horvath Imre (*Versuri alese*, București, ESPLA, și *Versuri*, București, Ed. Tineretului). Urmează, în 1954, *Contele Nulin*, după A.S. Pușkin (în revista *Steaua*, nr. 1).

În 1956, publică traduceri din maghiară, greacă și rusă. Avem, astfel, volumul lui Szabedi Laszlo, *Versuri alese* (ESPLA București), *Argonauții*, poemul lui Rendis Dimos (ESPLA, București), și *Zborul*, de Nikolai Gribaciov, în revista *U.R.S.S. azi* (nr. 12, p. 21). Anul 1958 consemnează o premieră în traduceri din literatura rusă. Ioanichie Olteanu publică prima și, de altfel, singura tălmăcire în română a unui poet rus din secolul XV – Alișer Navoi (*Versuri alese*, Ed. Cartea Rusă, București). În același an, apare traducerea celui de-al doilea text din Rendis Dimos – *Copiii Atenei* (Ed. Tineretului, București). Un an mai târziu, încredințează tiparului traduceri din două prozatoare sovietice: Elisabeta Bagriana, cu *Steaua* (în revista *Viața Românească*, nr. 9), și Anna Brodele, cu romanul *Cu focul inimii* (ESPLA, București).

Munca asiduă și perseverentă îi aduce în continuare satisfacții. Astfel, în 1961, apare un volum de *Versuri* din opera scriitorului rus E.G. Bagrițki (Editura pentru Literatură, București). Anul următor, 1962, vine cu o tălmăcire din Veress Zoltan (*Acceleratul*, Ed. Tineretului, București). În 1963, avem volumele *În pragul vieții*, după Samuil Iakovlevici Marșak (Editura pentru Literatură Universală, București), și *Legenda lacului*, după Rendis Dimos (Editura pentru Literatură, București). În fine, în 1964, publică traducerea romanului

polițist al lui G.I. Baklanov, *Despre morți numai de bine...*, cu o prefață a celebrului nostru autor de thriller-uri, Haralamb Zinca (Editura pentru Literatură Universală, București).

Avem, așadar, un tablou aproape complet al primelor traduceri publicate de Ioanichie Olteanu. În anii următori, acestora li se va adăuga un număr considerabil de tălmăciri, preponderent din literatura rusă, dar și din franceză (Jacques Prévert), greacă (Menelaus Ludemis) și chiar - așa cum am mai subliniat - japoneză (Basho, Takamura, Yukihira etc.).

Punctul culminant al activității sale în domeniu îl reprezintă însă întâlnirea cu vulcanicul poet rus Esenin. Volumul *Ceaslovul satelor* (Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1981) este, fără îndoială, zona de platou a trudei sale în domeniu. Dar, despre „confruntarea” sa cu universul poetic eseninian vom vorbi, pe larg, chiar în cele ce urmează.

Bun cunoscător al literaturii ruse și dedicat traducător din mării ei poeți, Ioanichie Olteanu este unul dintre promotorii cei mai activi ai valorilor acestei literaturi în spațiul cultural românesc. Muncii lui neobosite îi datorăm tălmăciri din O. Mandelștam, A. Tvardovski, E. Bagrițki, E. Evtușenko, L. Martinov, precum și numeroase articole, comentarii, note cu trimitere la poezia rusă contemporană.

Traducerea lui Serghei Esenin în limba română, realizată de Ioanichie Olteanu, prin efortul pe care l-a presupus, ca și prin realizările deosebite, ne apare ca o încununare a acestei activități întinse pe durata a câteva decenii. Ea se distinge, prin câteva calități remarcabile, de tot ce se cunoștea până atunci în domeniul traducerii și editării lui Esenin la noi, polemizând subteran cu imaginea îngust idilică pe care i-au creat-o poetului rus traducerea lui Zaharia Stancu și George Lesnea.

Înainte de orice, ar fi de observat că ediția îngrijită de Ioanichie Olteanu își propune să fie o ediție științifică. Notele, comentariile referitoare la alte traduceri din Esenin, indicele alfabetic al poeziilor după titlurile și incipiturile din original pun la dispoziția cititorului, dar și a specialistului informații consistente și verificate riguros după cele mai autorizate surse.

Este, apoi, de remarcat că ar fi pentru prima oară când un traducător își propune să acopere prin tălmăciri toate perioadele activității creatoare a lui Esenin, năzuind să ne ofere o imagine cât mai completă și fidelă a multiplelor disponibilități tematice, formale, ritmice care transformă creația acestuia într-un teritoriu greu abordabil. Acestui scop îi slujește și structura de carte pentru care a optat Ioanichie Olteanu: volumul I – poezia – de la primele încercări, până în 1920; volumul II – poezia anilor 1921-1925; volumul III – poeme dramatice, articole și eseuri, corespondență. Este, deci, evident că Ioanichie Olteanu nu se apropie de Esenin numai ca traducător, ci și ca avizat și documentat comentator și îngrijitor de ediție, cu toate obligațiile ce trebuie îndeplinite din această postură.

Semnificația de autentic act critic, implicită oricărei traduceri, se regăsește la Ioanichie Olteanu în comentarii și note care, dorind parcă să prevină o posibilă interferență cu entuziasmul textului lui Esenin, devin nu de puține ori ușor aride. Spre exemplu, modul de a traduce poeziile scrise de Esenin până în anul 1917 ne arată că, din perspectiva lui Ioanichie Olteanu, perioada aceasta se caracterizează prin „aspru releveu etnografic” și cultivarea „unui ideal de euforic ascetism itinerant”.

În realitate, cele două formule enunțate de traducător nu fac decât să numească două semne din alfabetul poetic pe care Esenin îl descoperă și ordonează într-un ritm extrem de rapid. Grila pentru descifrarea acestui alfabet ne-o va oferi chiar poetul în eseul *Cheile Mariei* din 1918: „Pe strămoșii noștri îi tulbura taina genezei. După ce au încercat aproape toate ușile care duc la ea, ne-au lăsat multe chei și șperacle pe care le păstrează memoria limbii noastre în tainele ei”¹. Între cheile deschizătoare de taine poetul amintește regionalismele și cărțile sfinte ca semne ale cuvântului primordial și mijloc universal de pătrundere în esența realului empiric. Alături de ele pune satul ca simbol magic în textul tainic al universului. Lumea fizică și cuvântul fiind consubstanțiale, pătrunderea în profunzimea diacroniei și întinderea sincroniei lingvistice în straturi lexicale ascunse sau uitate de limba curentă echivalează, pentru marele poet rus, cu găsirea tainelor pierdute ale lumii fizice.

În consecință, dificultatea maximă pentru traducătorul poeziei perioadei amintite o prezenta alegerea și dozarea corespondențelor pentru elementele dialectale, arhaice, uzuale, încărcate de Esenin cu altă semnificație decât cea a etnografismului. Pentru multe situații, Ioanichie Olteanu a găsit soluții care propulsează sensurile textului dincolo de suprafața lui etnografică, conservând, în același timp, unitatea stilistică și tonalitatea originalului. Reușite indiscutabile sunt, în acest sens, foarte multe poezii, majoritatea apărute pentru prima dată în limba română: *Cununi doar ție îți ofer, Ce-ar mai fi viața fără să te cânt?, Nu-i vânt ce bântuie-n dumbravă, De ploaie lutul mai mustește, Tot mai scăzută-i ziua, O, Rusie, îndrăznește*.

Nu de puține ori însă, din dorința de a păstra „culoarea locală” a originalului, traducătorul încarcă textul cu un lexic neadecvat. O primă neadecvare la original ar fi încălcarea principiului de accesibilitate a textului, principiu care a constituit pentru Esenin o preocupare majoră. Este cunoscut faptul că numeroasele reeditări de plachete și, mai ales, pregătirea ediției de autor din 1925 au fost pentru poet prilejuri de a reface multe poezii, de a renunța la un număr mare de expresii și cuvinte cu amprență regională. A păstrat din materialul lexical regional și arhaic elemente cu o conotație mitică și poetică bogată, cuvinte pe care limba le-a ascuns în expresii idiomatice de largă circulație, sau forme deosebite al căror radical, însă, este bine cunoscut tuturor vorbitorilor ei. În spațiul limbii ruse, deci, menținerea regionalismelor și arhaismelor, ca și înțelegerea lor, este asigurată de un context și un subtext care alcătuiesc, împreună, ceea ce s-ar putea numi „fondul principal al culturii naționale”.

Ceea ce propune traducerea românească pentru acești termeni nu se situează totdeauna sub regimul semantic și poetic profund al originalului. Așa se întâmplă cu termenul „kovîl” (neghină, colilie, năgară), pentru care Ioanichie Olteanu preferă traducerea „fișcă”. „Kovîl” este iarba stepei, devenită în poezia populară rusă simbol al solitudinii și tristeții. Acestei semantici poetice a originalului îi corespunde sensul cuvântului „năgară”, dezvoltat de poezia noastră populară într-o bogată gamă de nuanțe. Esenin a fost foarte atent la sonoritatea cuvintelor și chiar spune în mai multe ocazii că și-a exersat urechea ascultându-i pe țărani vorbind în graiul lor dulce și muzical. Oralitatea este o componentă importantă a

¹ Serghei Esenin, *Ceaslovul satelor*, traducere, prefață și note de Ioanichie Olteanu, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1981, p. 5

muzicalității versului lui Esenin, dar aceasta nu e una de sorginte plebee, ci reprezintă, fără doar și poate, efectul unui mare rafinament armonic. Din acest motiv, cuvântul „fișcă”, preferat de traducător, este, totuși, impropriu. Inserat în ritmul versului și al strofei, el tulbură unitatea lor melodică ușor elegiacă:

O, stepa mea cu fișcă deasă
 Tu cu oblimea ta ne furi
 Dar și pe tine te apasă
 Tristeți de smârc și sărături.
 Dar nu-i tot acest cuprins
 Doar un basm amar
 Spus de fișcă seara
 Tristului drumar?²

Același efect îl are asupra traducerii opțiunea lui Ioanichie Olteanu pentru termeni de circulație restrânsă și cu structură fonetică rară, atunci când trebuie să ofere corespondențe unor cuvinte rusești uzuale: „naves” – comarnic (streașină, umbrar); „pastuh” – ciurdar (păstor); „kurî” – galițe (găini). Nu de puține ori, cititorul nefamiliarizat cu dialectul pe care traducătorul îl cunoaște atât de bine este nevoit să apeleze la dicționarul limbii române. Pentru cititorul român care nu știe prea multe despre cultura și civilizația rusă, rămân ininteligibili termenii care numesc practici tradiționale sau personaje ale mitologiei populare ruse, aceștia fiind păstrați în forma lor originală și în textul final românesc: „Semik”, „cupalnița”, „vidma”, „Lesnoi”, „Domovoi”. Dorind să reconstituie tonalitatea arhaică a unor secvențe, Ioanichie Olteanu apelează licențe ușor straniei și, oricum, necaracteristice limbii române: „veniți, voi făpturi zglobii la *nutremînt*”; „Har *mirelnic* de pace”, „rai *primăverin*”, „rai *aprilin*”.

Obsedat parcă de pericolul căderii în cursivitate și în „virtuozitatea metaforică plasticizantă” (*Alte traduceri din Esenin*, p. 301), definatorii, în opinia sa, traducerilor lui G. Lesnea, Ioanichie Olteanu evită muzicalitatea, fluența și plasticitatea chiar și acolo unde ele sunt o dominantă a originalului. Efectele acestui efort de a „moderniza” versul lui Esenin se fac simțite la nivelul ritmului și melodiei. Ritmul original, dozat cu mare finețe în secvențe a căror diferență metrică este aproape imperceptibilă, la Ioanichie Olteanu devine ritm sincopat, construit prin succesiunea unor structuri metrice care nu se supun nici legilor versului liber, nici rigorii versului de factură clasică. Dacă în unele cazuri, soluția ritmică pentru care optează traducătorul servește îndeaproape nivelul semnificației poetice, sunt totuși destule situații când cele două nivele ale textului par a se găsi în discordanță:

Trezește-mă-n zorii zilei,
 Măicuța mea cicălită des!
 Dimineața pe dunga movilei
 Unui scump musafir în cale-am să-i ies.

Să stai cu ochii pierduți în jos,

² Serghei Esenin, *Op. cit.*, p. 51

Beat de cântec și îmbrâncind ziua cu cotul
 În locul lunii dintr-un nor gros
 O focă-și scoate pașnică botul.³

BIBLIOGRAFIE CRITICĂ

1. BALOTĂ, Nicolae, *Labirint*, București, Editura Eminescu, 1970, p. 340
2. COSMA, Ana, *Scriitori români mureșeni. Dicționar bibliografic*, Tîrgu Mureș, Biblioteca Județeană Mureș, 200
3. CROHMĂLNICEANU, Ovid. S.; HEITMANN, Klaus, *Baladele lui Ioanichie Olteanu*, în *Cercul literar de la Sibiu*, București, Universalia, 2000, p. 152-166; *Ioanichie Olteanu, traducător al lui Esenin. Alte tălmăciri*, ibidem, p. 353-354
4. DATCU, Iordan, *Introducere* la vol. *Zburătorul. Balade culte românești*, București, Minerva, 1973, p. XXVI (P.T., 774).
5. *Dicționar de literatură română, Scriitori, reviste, curente*, coordonator Dim. Păcurariu, București, Univers, 1979, p. 282
6. *Dicționarul general al literaturii române*, IV (L-O). București, Editura Univers enciclopedic, 2006
7. *Dicționarul Scriitorilor români, M-Q*, coordonatori Mircea Zăciu. Marian Papahagi și Aurel Sasu, București, Albatros, 2001
8. MANU, Emil, *Ioanichie Olteanu și „Ceasul plantelor amare”*, în *Eseu despre generația războiului*, București, Cartea Românească, 1978, p. 15, 281, 298-300, 307-310, 381, 401
9. MANU, Emil, *Ioanichie Olteanu*, în *Literatura română contemporană*, I. *Poezia*, coordonator Marin Bucur, București, Editura Academiei R. S. România, 1980, p. 404-405
10. MICU, Dumitru, *Ioanichie Olteanu*, în *Scurtă istorie a literaturii române*, II. *Perioada interbelică: Poezia contemporană*, București, Iriana, 1995, p. 261; 291-292.
11. MICU, Dumitru, *Mișcarea lirică în anii 1944-1947. Generația „întreruptă”*, în *Istoria literaturii române. De la creația populară la postmodernism*, București, Editura Saeculum I. O., 2000, p. 344, 829.
12. NEGOIȚESCU, I., *Curente noi în poezia din Ardeal*, în *Literatură*, 1966, p. 378-379. Apărut inițial în *Vremea*, XV, 1943, nr. 706, p. 6-7 și reluat în *De la „elanel juvenil” la „visatul Euphorion”(publicistica de tinerețe: 1938-1947)*, ediție alcătuită de Lelia Nicolescu, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2007, p. 208-220.
13. NEGOIȚESCU, I., *Glose la poezii tineri de azi*, în *Scriitori moderni*, București, Editura pentru Literatură, 1966, p. 459. (Apărut inițial în *Gazeta literară*, 1965, nr. 42, p. 7).
14. NEGOIȚESCU, I., *Lirismul purității și al eșecului*, în *Lampa lui Aladin*, București, Editura Eminescu, 1970, p. 51-62. Text publicat inițial în *România literară*, III, 1970, nr. 40, p. 1; 3, și reluat în *Engrame*, București, Albatros, 1975, p. 72-80.
15. NEMOIANU, Virgil, *Calmul valorilor*, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1971, p. 41-42.

³ Serghei Esenin, *Op. cit.*, p. 34

16. NIȚESCU, M., *Sub zodia proletcultismului. O carte cu domiciliu forțat, 1979-1995. Dialectica puterii. Eseu politologic*, ediție îngrijită de M. Ciurdariu, București, Humanitas, 1995, p. 255; 330.

17. POANTĂ, Petru, *Baladescul: Ioanichie Olteanu*, în *Modalități lirice contemporane*, Cluj-Napoca, Dacia, 1973, p. 56-60

18. POPA, Marian, *Dicționar de literatură română contemporană*, București, Editura Albatros, 1971, p. 420. (Ed. a II-a, revizuită și adăugită, București, Editura Albatros, 1997, p. 396.)

19. REGMAN, Cornel, *Despre câțiva „cerchiști”, azi*, în *Dinspre „cercul Literar” spre „optzeciști”*, București, Cartea Românească, 1997, p. 85. Interviu de Florin Muscalu.

20. ROTARU, Ion, *Eta Boeriu, Ioanichie Olteanu*, în *O istorie a literaturii române*, III, București, Editura Minerva, 1987, p. 198

21. SASU, Aurel, *Dicționarul biografic al literaturii române*, II, Pitești, Editura Paralela 45, 2006, p. 253

22. SELEJAN, Ana, *Literatura în totalitarism*, II, Sibiu, Thausib, 1995, p. 217

23. SCRIDON, Gavril, *Olteanu Ioanichie*, în *Istoria literaturii maghiare din România: 1918-1989*, Cluj-Napoca, Editura Promedia Plus, 1996, p. 183-188, 275, 493, 546, 596.

The research presented in this paper was supported by the European Social Fund under the responsibility of the Managing Authority for the Sectoral Operational Programme for Human Resources Development , as part of the grant POSDRU/159/1.5/S/133652.